

Veljko RUS

RAZVOJNI TRENDI SOCIOLOGIJE

Največja koncentracija doajenov svetovne sociološke znanosti je bila na 5. seji RC 18 za Politično sociologijo. Seja je bila posvečena fragmentaciji sociologije, glavni udeleženci pa so bili: Immanuel Wallerstein, Seymour Martin Lipset, Juan Linz, Thomas Schwartz, Richard Pieper in Mattei Dogan.

Wallerstein meni, da je bila sociologija v vojih začetkih osredotočena predvsem na sociološke probleme dela. Bila je pravzaprav protiutež ekonomiji, ki se je bavila skoraj izključno s problemi kapitala. Danes sta diverzifikacija in fragmentacija sociologije tako veliki, da je mogoča samo še institucionalna identifikacija sociologov in sociologij. Sociologa ne spoznaš po tem, kaj dela in kakšno metodologijo uporablja, ampak po tem, da je diplomiral na sociološki katedri. V diverzifikaciji vidi Wallerstein koristno reakcijo na poprejšnjo pretirano koncentracijo sociologije na probleme dela in socialne stratifikacije.

Lipset meni, da se je v ZDA sociologija razvijala predvsem kot protiutež politologiji. Prva katedra za sociologijo v ZDA je bila ustanovljena v Kansasu zaradi tega, ker so se družboslovci uprli pretirani politizaciji družbenega življenja. Opozorili so na to, da družbene regulacije ne moremo reducirati na državo in trg, da je družba realiteta, ki daleč presega sistem državnih institucij in je od njih v dobršni meri neodvisna. Nasprotja med državo in družbo je ameriška sociologija razkrivala z analizo 'racionalnega odločanja'. Škoda je, da je sociologija opustila analizo teh problemov, in še večja škoda je, da je to analizo prevzela ekonomija, ki ima nezadosten holistični pristop za ustrezno obravnavo teh procesov.

Študentska in leva gibanja so okrepila sociologijo, saj so poudarjala družbo proti državi, socialna gibanja proti institucionalnemu redu. Zdajšnja kriza je v dobršni meri posledica njenega booma v 60. letih, zlasti zaradi tega, ker je makrsizem doživel popolno epistemološko razvrednotenje. Afirmacija sociologije bo v prihodnje mogoča le v primeru, če se bo osredotočila na proučevanje razmerij med RATIONAL CHOICE (politika, odločanje) in (socialno) STRUKTURO.

Juan Linz meni, da je empirično raziskovanje konstituiralo in obenem fragmentiralo sociologijo. Posamične sociološke discipline so brez skupnega imenovalca, zato je sociologija vse manj produktivna veda, saj je brez možnosti univerzalizacije izsledkov iz posamičnih sociologij na druge sociološke discipline. Osnovni problem je pravzaprav opredelitev tega, kar označujemo z DRUŽBENIM (social). Linz meni, da bi morali kot DRUŽBENO operacionalizirati predvsem MOČ; na ta način DRUŽBENO ne bi bil več samo nekakšen ageragat, ampak diferenta specifica.

Poleg omenjenega problema teoretske utemeljitve predmeta ostaja odprt tudi problem historične relativnosti, ki ne dovoljuje posplošenja ugotovitev iz enega razvojnega obdobja družbe na drugo; ta problem postaja vse bolj pereč, zato ni čudno, da se vse bolj pogosto lotevamo problema časa v sociologiji.

Prav tako kot Wallerstein meni tudi Schwartz, da je sedanja fragmentacija sociologije reakcija na pretirano tematsko koncentracijo socioloških raziskovanj v začetni fazi. Sicer pa problem ni v tem, da so posamezne sociološke discipline med seboj nekoherentne, ampak v tem, ker variirajo na nekoherenten način; to je posledica slabo razvitega tehničnega znanja, ki je jedro sleherne vede in hkrati tudi njen konstitutivni element. Tehnično znanje se ne reducira na matematiko, statistiko in metodologijo, ampak zajema vse tisto znanje, ki daje odgovore na KAKO, ne pa na KAJ; to tehnično znanje imenuje Schwartz ALOGRAFIČNO znanje. Alografično znanje omogoča bolj koherentno variiranje posameznih disciplin, večjo parsimonio, večjo ekspanzijo vede in manj hibridno fragmentacijo sociologije.

Pipper meni, da slabost sodobne sociologije ni v pomanjkanju tehničnega oziroma alografskega znanja, ampak v tem, da ni razvila fundamentalnih teoretskih pojmov. Ne bi smeli pozabiti na to, da je Durkheim nasproti tehnični fiziki razvijal sociologijo kot družbeno fiziko. Seveda pa socialne fizike ni mogoče teoretsko razviti, če nismo razvili pojma socialnega časa in socialnega prostora. Šele na teh teoretskih osnovah bomo lahko:

- a) integrirali sociološke discipline in
- b) razvili kooperacijo z naravoslovnimi in tehnološkimi vedami.

O usodi sociologije so intenzivneje razpravljali še na nekaterih drugih sejah, na primer na 2. seji delovne skupine za sociokibernetiko, na ad hoc skupini 'Univerza danes in jutri' in na 3. seji Simpozija I, ki je bila posvečena razpravi o integriranju mikro in makro ravni v sociologiji.

Sociokibernetika, ki naj bi bila sociologiji nekakšno generalno epistemološko ogrodje, se kot takšna ni mogla konstituirati iz dveh razlogov:

- a) ker je neopredeljen njen odnos do generalne teorije sistemov (ta je vse bolj pogosto napačno koncipirana kot teorija o generalnih sistemih). Udeleženci so menili, da je to nesmisel, saj generalni sistemi ne obstajajo. GTS je lahko le generalna teorija o konkretnih sistemih, ne pa teorija o generalnih sistemih.
- b) Ker ni dovolj precizno opredeljeno, da naj se sociokibernetika ukvarja z enim od konkretnih družbenih podsistemov - s KONTROLNIM podsiste-

mom (medtem ko naj se kibernetika ukvarja s kontrolnimi podsistemi v tehniki, biologiji itd.).

Generalna teorija socialnih sistemov naj bi odgovorila na vprašanje, kako naj se informacija pretvarja v komunikacijo, medtem ko je predmet sociokibernetike v tem, da odgovori na vprašanje, kako komunikacijo kontrolirati. Takšno pojmovanje sociokibernetike je zelo blizu že omenjenim stališčem Juana Linza, da naj bi bila moč centralna kategorija v sociologiji.

Sociokibernetika je dokaj banalna veda, kolikor se ukvarja z linearnimi spremembami, se pravi s kontrolo kvantitativnih, predvidljivih in zveznih sprememb, po drugi strani pa je za zdaj še impotentna, kar zadeva kontrolo kvalitativnih sprememb, kot so katastrofe in revolucije. Pri teh spremembah ponavadi ni mogoče vzdržati načela inkluzivnosti, uvajanje načela ekskluzivnosti pa pomeni, da so nelinearne spremembe povezane z ekskluzivno logiko regulacije, torej z nedemokratično regulacijo.

V grobem srečujemo tri vrste sprememb:

1. mehanične, ki jih lahko reguliramo na osnovi negativnega feedbacka;
2. biološke, pri katerih se spreminjajo komponente, ne pa relacije (lisice v vsakem primeru jedo zajce, zajci pa travo);
3. socialne, pri katerih se pogosto spreminjajo komponente in relacije; v tem primeru je spremembe mogoče kontrolirati samo tako, da jih predvidimo.

Sociologija in tudi druge družboslovne vede so za zdaj dokaj šibke v napovedovanju dogajanj, zato le malo prispevajo k bolj tolerantni in bolj svobodni regulaciji družb. Po drugi strani pa se kriza družboslovja zaostrojuje prav zaradi tega, ker se od 19. stoletja dalje povečuje intervencijska vloga države. Družboslovje je doslej dokaj uspešno napovedovalo procese industrializacije oziroma modernizacije, saj je v teh procesih več tehnoloških (demografskih) sprememb. Manj uspešno je napovedovalo politične spremembe, ker le-te v glavnem temelje na spremembi komponent in relacij med njimi.

Udeleženci 3. seje Simpozija I se niso ukvarjali z osnovnimi epistemološkimi problemi sociologije, ampak predvsem z organizacijo oziroma sintezo znanja, ki se je akumuliralo posebej na makro in posebej na mikro ravni. V tej razpravi so bili v ospredju predvsem trije avtorji.

1. Randall Collins meni, da so vse makrostrukture pravzaprav odsev in produkt mikrodinamike. Centralno mesto v tem povezovanju mikro in makro ravni ima po Collinsovem mnenju ritual, zlasti njegova integrativna funkcija, ki prek interaktivne verige ritualov generira stratificirani socialni red. Kako

nastaja stratificiran socialni red na osnovi interakcije med rituali, je odvisno od časovnih povezav in prostorske strukture. V vsakem primeru je z makrostratificiranim redom pogojena in omejena variabilnost ritualne aktivnosti na mikroravni.

2. Jeffry Alexander meni, da je mikro in makro raven mogoče obravnavati na ta način, da analiziramo vez med agencijo na makro ravni in akterjem na mikro ravni družbenega dogajanja. Razmerje med njima je v največji meri opredeljeno z vladajočo ideologijo: če je avtoritarna, so agencije samozadostne in se samoreproducirajo, medtem ko so akterji pasivni in nemočni; prve so vse, druge pa nič. Če je liberalna, je razmerje obratno.
3. Nikolai Genov meni, da je integrativni proces med mikro in makro ravni socialna inovacija; ta po njegovem mnenju temelji na procesu odločanja in na menjavi, ki poteka skozi vse ravni socialne realitete.

Vsi trije avtorji se na ta način distancirajo od doslej prevladujočih tez (Blau, Eisenstadt), po katerih mikro in makro ravni ne moremo integrirati, ker imata vsaka svojo logiko in dinamiko menjav.

Udeleženci ad hock skupine, ki je obravnavala stanje in razvojne trende sodobnih univerz, so se dokaj podrobno ukvarjali s statusom družboslovja na univerzah. Najbolj kritičen je bil Henrik Kreutz iz Nürnberga, ki meni, da sociologija vse od Eviana pred 30 leti do zdaj ni napravila nobenega razvoja v kvalitetnem smislu. Družbeni problemi se še vedno opisujejo, ne pa rešujejo. Glede sposobnosti za reševanje problemov je sociologija povsem zatajila, zato ni čudno, da je vse bolj marginalizirana. Po njegovem mnenju bi se morale družboslovne kot humanistične vede integrirati v informacijske vede, tako kot so se na primer že integrirale v Madridu v fakulteto za informacijske vede. Šele s takšno integracijo se bodo tehničirale, se pravi usposobile za reševanje, ne samo za opisovanje socialnih problemov. S temi stališči je Kreutz zelo blizu že omenjenim Schwartzovim stališčem o nezadostnem razvoju tehničnega oziroma alografskega znanja v družbenih vedah. Podobno kot Kreutz opredeljuje razmere v sociologiji tudi Galtung, ko pravi, da se sociologi delimo v dve vrsti strokovnjakov: v tiste, ki pripovedujejo zgodbice (story telling individuals), in v tiste, ki gradijo pojmovne piramide (pyramid builders), vendar se niti eni niti drugi ne spuščamo v 'problem solving activities'.

Tej dokaj kritični oceni sociologije bi lahko dodali oceno kolega Beckerja iz Nizozemske, ki meni, da lahko povojno sociologijo delimo v tri faze:

1. v optimistično fazo (1955-1968), ko se je močno uveljavila empirična sociologija in ko je večina vodilnih sociologov še verjela, da se bodo iz empiričnih raziskav postopno razvile teorije srednjega dometa, iz njih pa nekakšna generalna sociološka teorija;

2. v kritično fazo, ki se je začela v poznih 60. letih in je trajala vse do začetka 80. let; v tej fazi je prevladovala literatura o krizi sociologije, o potrebi po odpravi konservativne sociologije ter o nujnosti nove radikalne sociologije;
3. v aplikativno fazo, ki se postopoma uveljavlja v 80. letih; za to fazo je na primer značilen projekt 'Corona' na Nizozemskem, ki je skušal na osnovi analize velikega števila empiričnih raziskav nizozemskemu parlamentu svetovati reformo socialnovarstvenega sistema.